

ЛІТЕРАТУРА:

1. Венелин Ю. О малорусских песнях // Венелин Ю. Об источнике народной поэзии вообще и о южно-русской в особенности. – М.: Тип. Степанова, 1834. – С. 17–60.
2. Весілля. У 2-х кн. / Упорядк. і вст. ст. М. Грицяя. – К.: Наукова думка, 1970. – Кн. 1, 2.
3. Казки Буковини / Упорядк. М. І. Івасюка, В. С. Бесараба. – Ужгород: Карпати, 1973. – С. 179–185.
4. Киршбаум Э. И., Еремеева А. И. Психологические состояния. – Владивосток: Изд-во Дальневосточн. ун-та, 1990.
5. Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собранные Я. Головацким. – М., 1878. – Т. 1–4.
6. Пирожкова Т. Ф. Психологическое изображение в свадебной лирике // Литературоведение. Метод, стиль, традиции. – Пермь: Перм. гос. ун-т, 1970. – Уч. зап. № 241. – С. 269–291.
7. Скрипка В. М. Українська, чеська та словацька народна лірика. – К.: Наук. думка, 1970.
8. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край..., собранные П. П. Чубинским. – С.-Петербург, 1872–1878. – Т. I–V.
9. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка / Упорядкув., вст. ст. і прим. М. Яценка. – М.: Муз. Україна, 1971.
10. Українські народні пісні в записах З. Доленги-Ходаковського / Упорядк. і комент. О. Дея. – К.: Наукова думка, 1974.
11. Українські пісні, видані М. Максимовичем / Фотокопія з видання 1827 р. – К., 1962.

Т. Мілютіна
(Маріуполь)
Л. Єфремова
(Київ)

ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР МАРІУПОЛЬСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я

Дитячий музичний фольклор, що являє собою дієвий засіб народної педагогіки, ґрунтується на принципах національної культури, яка органічно поєднує сімейне та громадське виховання. Етнопедагогічні процеси Маріупольського Приазов'я тісно пов'язані з політичними, соціально-економічними та демографічними особливостями регіону.

Етнічна територія Приазов'я протягом тривалого часу була місцем співіснування декількох культур, взаємозв'язок яких обумовлений територіально-демографічною ситуацією: понад 200 років жили, співробітничали, поріднювались українці, росіяни, греки (уруми та румеї), болгар, німці, євреї, молдавани та ін. На досліджуваній території постійно мешкають представники шести областей Росії та чотирьох – України. Це сприяло утворенню змішаних шлюбів і мало істотний вплив на дитячий фольклор, в якому простежується взаємовплив різних національних культур. У зв'язку з цим деякі фольклорні твори мають незвичайний колорит, спостерігається переплетення елементів та засобів музичної виразності наспівів народів, які мешкають по-сусідству. Часто твори дитячого фольклору важко ідентифікувати за національною ознакою. Багато різнонаціональних дитячих

фольклорних творів мають сюжетно-тематичну і текстову подібність, але відмінні за мовою та наспівами.

Дитячий фольклор становить велику та оригінальну галузь усної народної творчості з боку поетичних текстів і мелодичних особливостей. Як самостійний пласт фольклору, дитяча музична творчість склалась під безпосереднім впливом давніх народних мелодій, так званих поспівок, а з другого боку є результатом своєрідного дитячого світосприйняття. У творах дитячого фольклору знаходиться ключ до пізнання дитячої вікової психології, естетичних потреб та художніх смаків дитини.

Звертаючись до різних явищ природи (сонця, веселки, місяця), діти не промовляють, а співають ці заклички. У деяких випадках співаються також дражнилки та лічилки, які допомагають дітям у розвитку мовлення, що з часом дає їм змогу швидше промовляти більш складні скороговки. У творах дитячого фольклору наспівуються приповідки птахам і тваринам. Навіть у такому суто прозаїчному жанрі, як казка, наявний пісенний супровід окремих фрагментів сюжету.

Світ звуків та музики оточує дитину з самого її народження. У колискових піснях, закличках, лічилках, забавлянках, ско-

ромовках легкі з точки зору виконання наспіві поєднуються з доступним текстом. Вони підготовляють дітей до виконання більш складних мелодій, побудованих на традиційних, усталених в даній місцевості мелодіях. З дитинства відбувається засвоєння рідного поспівочного фонду, створюються нові версії відомих пісень дітьми, особливості яких обумовлені особистими творчими здібностями та виконавськими можливостями. Традиційні дитячі пісеньки різних жанрів допомагають розвитку в дітей музичного слуху та музичної пам'яті, а з фізіологічного боку в процесі виконання творів дитячого фольклору розвиваються легені, голосовий апарат, адже більшість з них співається на повний голос, форте.

Згідно із зібраним у експедиціях студентів та викладачів кафедри музикознавства Приазовського державного технічного університету протягом 1995–96 років фольклорним матеріалом можна зробити таку класифікацію українського дитячого фольклору Приазов'я:

1. Колискові пісні.
2. Пісні, які виконують функцію колискових, але запозичені з інших жанрів.
3. Колискові пісні літературного походження та авторські.
4. Дитячі селянські пісні, які відображають процес сільської праці.
5. Календарно-обрядовий дитячий фольклор.
6. Ігровий дитячий фольклор.
7. Дитячі замовляння (дорослих для дітей або про дітей).

Більшість творів українського дитячого фольклору Маріупольського Приазов'я складають колискові, забавлянки, нісенітничі, пісні до казок, трудові дитячі пісні. Приділимо основну увагу розгляду колискових та дитячих трудових пісень.

Коліскова пісня – дивовижно тонкий інструмент народної педагогіки. Раніше до них застосовували поняття “материнська поезія”. Колискові пісні містять у собі сукупність засобів, методів виховання та навчання дітей, закріплених у народній свідомості. Вони становлять джерело естетичної насолоди, несуть життєвий досвід народу. Фольклористичний термін “коліскова пісня” походить від слів “заколювати, колихати”. Натомість у народній традиції Маріупольського Приазов'я ще й досі для позначення колискових пісень вживають такі дієслівні форми: співати біля колиски, співати про кота. Остання виникла внаслідок традиції класти кота в нову колиску, якого

гойдали та співали йому колискові пісні¹. Колискові пісні завжди цікавили педагогів, етнографів та фольклористів. Їх досліджували А. І. Іваницький, Г. В. Довженок, К. М. Луганська, М. Н. Мельников, А. Ветухов, Г. С. Виноградов, О. Капіца, М. Н. Красноженова, Г. А. Барташевич, Г. А. Мартинова та інші.

У народі завжди цінували мистецтво заколювання дитини, яке передавали разом з давніми колісанками з покоління в покоління від бабусі до онуки. У селах Приазов'я заколювали (байкали) дітей не тільки дорослі, а й маленькі дівчата-няні. Коліскова пісня як продукт громадського життєвого досвіду, суспільної свідомості поєднує в собі варіативно-імпровізаційну поетичну будову з монотонною та зворушливою мелодією, підказаною матерям досвідом заспокоєння, заколювання, присипляння дитини. Материнські почуття, оточуючий світ немовляти, переважаюча утилітарна функція колісанки підказували виконавицям її зміст, поетику, засоби музичної виразності, які поєднувались з певною локальною особливістю та регіональною специфікою.

Прадавні коріння значної частини колискових пісень підтверджуються вживаними в них антропоморфними образами: Сон, Дрьома, Угомон, Упокой та ін. Ці образи характерні також для дитячих замовлянь, записаних на Маріупольщині:

Кури рябенькі!
В вас голови маленькі,
А у рожденного,
Хрещеного
Божого раба Івана
Велика голова.
Скриніть ви Дрьому-Сон-Угомон
З усіх сторін
На рожденного,
Хрещеного
Раба Божого Івана.
(Зап. 1983 р. від Богданової Є. Я. в с. Талаківка).

З метою полегшити дитині процес засинання, що для деяких дітей становить неабияку проблему, застосовується коліска, ритмічні погойдування якої супроводжуються такою ж ритмічною заспокійливою колісанкою. Це обумовлює певний тип ритмічної організації колискових пісень та відповідну евфонічну підтекстовку. Тексти колискових пісень переважно дуже короткі, з простим, іноді калейдоскопічним сюжетом і складаються більшою частиною з іменників та дієслів. На Маріупольщині коло опоектизованих явищ у колісанках до-

силь вужьке. Тут присутні лише образи голубів, кота, батька й матері, хліба, молока. Це спрощує сприймання змісту колискових пісень дитиною на підсвідомому, а пізніше й свідомому рівні. Водночас вони є підготовкою до сприйняття складніших художніх творів. Кожен куплет колісанки є яскравою динамічною замальовкою, адже дитина через вікові психологічні особливості не може довго зосереджуватись на одному предметі або явищі. Як приклад, наведемо запис коліскової пісні в селі Зажиточне в 1990 році:

Малесенький котку,
Не роби нам шкодку.
Не роби нам шкоду,
Не лізь на колоду.
Колода кругленька,
Дитина маленька.
Не лізь туди, котку,
Засинай коротку.
Ой люлі-люлі,
Ой люлі-люлі.

Такі дослідники, як Н. Еліаш, В. Анікін, етномузиколог В. Єлатов, виводять походження коліскової пісні від замовлянь. У Приазов'ї білоруси, греки, уруми та румеї мають цікавий обряд першого покладення дитини в колиску, обумовлений навіть часом доби. Подібно до формули заговору "дія-слово" (хоча й не всі замовляння пов'язані з дією), формула коліскової поєднує в собі заспокійливе слово матері та дію заколисування. Вони мають подібні сюжетні лінії та образи (Сон, Дрімота, Угомон, Спокій). Але, на відміну від замовлянь, у колісанках ці образи представлені в опoетизованому вигляді. Для порівняння наведемо замовляння і колісанку про Дрімоту, записані у Приазов'ї:

Гора з горою,
Камінь з травою,
Риба з водою.
Як камінь закам'янів,
Щоб так крикливиці занімилі,
На рабу Божу Марію Дрімота напала
Та у колиску дрімати поклала.
Аміль.
(Зап. 1991 р. у м. Волноваха.)

Ой люлі, Дрімота
Напала на кота,
Клала у колиску
Малесеньку кішку.
Ой люлі, коточок,
Не йди у садочок,
Не полохай діток,
Маленьких сиріток.

Ой люлі-люлі,
Діточки маленькі,
Ой люлі-люлі,
Спатоньки раденькі.
(Зап. 1992 р. в с. Гусарка
Запорізької обл.)

На думку А. Н. Мартинової, зоговорні формули асимілювались у деяких образах та мотивах колискових пісень. Н. П. Еліаш також вважає, що коліскова пісня пройшла певний стадіальний шлях розвитку від заклиналих формул через обрядову колискову пісню до коліскової в її сучасному вигляді, що з'явилась у часи християнства. Для прикладу наведемо колісанку, записану від мами Мілютіної Т. І. 1990 р. у м. Маріуполі:

Ой дитина лягла спати,
Її треба колихати,
Мати дуба припрошас,
Він дитинку колихас,
А-а!
Ой ти, дубе, чорний дубе,
В тебе є синочки.
Стоїть поруч березонька,
А у неї дочки,
А-а!
Тобі, дуб, тобі, береза,
Ой шумить та густі,
А хрещеній Марусині
Кріпко спать та рості,
А-а!

На території Приазов'я трапляється також відповідне замовляння, яке можна розглядати як прообраз наведеної колісанки:

Дубе, дубе, ти чорний!
У тебе, дубе, білая береза.
У тебе, дубочку, синочки,
А у березоньки дочки.
Тобі, дуб, тобі, береза,
Шумить та густі,
А рожденному, молитвяному,
Хрещеному рабу Божому Івану
Спать та рості.
Аміль.

Хоча наведена колісанка, ймовірно, походить від цього замовляння, але вони мають різну складочислову будову: віршована квадратна 4+4 у колісковій та ритмізована проза в замовлянні. Коліскова має чітку ритмізацію, вузький амбітус наспіву в гармонійному мінорі.

Найхарактернішими ознаками коліскових пісень Приазов'я загалом можна вважати: імпрровізаційність у стилі рубато, виконання в помірному темпі фальцетним

звукм із часто змінюваною висотою положення звука, чітку ритмізацію, простий дво- або тридольний метр, мелодичний розспів, вокалізацію, музичні формули об'єднання або розширення наспіву, іноді зміну формотворення, текстові формули "А-а, люлі-люлі". Наспів складається з повторюваних поспівок кварто-квінтової будови низхідного або коливального контуру. Найбільш характерні віршові розміри 7+7, 6+6, 4+4.

Для наступної коліскової з Маріупольщини характерний ладовий нахил натурального мінору, лірична розспівна мелодія квадратної будови, дводольний метр, складочисловий розмір 7+7, змінний з 6+6, приспів, чітка ритмізація в ритмічній формі об'єднання. Коліскова виконується в помірному темпі фальцетним звуком, має коливальний контур мелодії:

Ой баю мій, баю-бай,
Котика заколихай.
А-а, люлі-люлі, лю,
Щоб дитинка спала,
Горечка не знала.
А-а, люлі-люлі, лю,
Дитинонька спала,
Дрімоту скликала.
А-а, люлі-люлі, лю,
Дрімота, Дрімота,
Та розбуди кота.
А-а люлі-люлі, лю.

(Зап. 1998 р. в с. Талаківка.)

Для українських коліскових пісень Приазов'я характерне паралельне угруповання ритмічних тривалостей, вузько- та широкоамбітусні наспіви. У більшості найдавніших коліскових по типу замовляння переважають рецитації на одному звуці, особливо у приспівах.

Із загальнопоширених центральних та східноукраїнських колісанок, які мають сталий віршовий розмір, чітку ритмізацію, квадратну будову та віршовий розмір 4+4 або 4+4+6, коливальний контур мелодії та вузький амбітус, на Маріупольському Приазов'ї зафіксована коліскова пісня "Пішла киця по водицю":

Пішла киця по водицю
Та й упала у криницю.
Пішов котик рятувать,
Став на киценьку кричать.
Витяг кицю ту за вухо
Та й посадив там, де сухо:
– Сиди, кицю, осушися,
Вгомонися, розіспися,
Приголуб Ванятку,

Посади на грядку,
Хай сну назбирає,
Глазки закриває.
А-а-ай!

(Зап. 1980 р. у м. Маріуполі.)²

У відомому ще в кінці XIX ст. збірнику В. П. Милорадовича "Народные обряды и песни Лубенского уезда Полтавской губернии, записанные в 1888–1895 годах"³ опубліковано досить багато поширених на території сучасного Приазов'я власне коліскових пісень. І це не дивно, адже на Приазов'ї мешкає багато переселенців з Полтавщини.

У зв'язку із різнонаціональним складом населення Маріупольського Приазов'я (українці, росіяни, греки та ін.), український дитячий фольклор також зазнав міжнаціонального впливу. У жанрі коліскової пісні спостерігається взаємоперехід текстів з українського фольклору в російський та навпаки, але існують і відносно чисті варіанти.

Таким чином, коліскові пісні як найважливіший підрозділ дитячого фольклору, співаного дорослими дітям, займає значне місце в сучасному фольклорному процесі Маріупольщини. Тут вони мають численні паралелі з загальнопоширеними колісанками, забарвлені колоритом місцевої співочої традиції і тісно пов'язані із жанром замовляння.

Власне дитячий фольклор Приазов'я, тобто фольклорні твори, створювані і виконувані самими дітьми, складають другий великий масив дитячого фольклору Маріупольського Приазов'я. Переважно це селянський фольклор. На Приазов'ї з давніх-давен розвивався морський промисел, процвітало сільське господарство: скотарство та землеробство, яке завжди мало певні традиції, обумовлені взаєминами між співіснуючими тут етносами: переважно українцями, росіянами та греками. Подібність у сільському господарюванні викликала подібність, взаємодію і взаємовпливи в селянському фольклорі, зокрема й дитячому. Переселенці з Катеринославської, Полтавської, Чернігівської губерній – з одного боку, росіяни з Смоленської, Брянської та Воронежської губерній – з другого, привнесли свої звичаї та обряди в даний регіон.

Традиційні дитячі селянські пісні, зафіксовані на сучасному етапі, становлять собою традиційно усталений своєрідний тип народнопісенної художньої свідомості. За спостереженням дослідника традиційного російського фольклору Г. Науменка, "як самотійний шар фольклору традиційна дитяча музична творчість склалась, з одного боку, під безпосереднім впливом давніших

поспівок, а з іншого боку – стало наслідком своєрідного оригінального дитячого сприйняття, світосприйняття, світорозуміння”. І далі: “виразні, легкі для запам’ятовування поспівки-формули не тільки полегшують сприйняття та відтворення дітьми різних дитячих пісень, але й нерідко сприяють виникненню індивідуальних варіантів традиційних фольклорних зразків, відповідно до творчих можливостей кожної дитини, вони розвивають легені, дихання, голосовий апарат”⁴. Це цілком стосується і дитячого фольклору Приазов’я.

За Г. Науменком, основою народних дитячих творів (закличок, приповідок, ігрових приспівів, гумористичних пісень, скоромовок речитативного складу) є багаторазові повтори секундових та терцових інтонацій, які будуються на мелодично-декламаційних інтонаціях оклику. Вони віддзеркалюють природні підвищення та зниження природної розмовної мови (хід на малу секунду). Нескладні секундові та терцові інтонації готують дітей до виконання більш складних з точки зору музичної мови творів. Засвоюючи з дитинства традиційно усталені поспівки-формули, діти засвоюють народний поспівочний словник, який лежить в основі всієї народномузичної творчості.

Традиційна музична творчість сільських дітей на Маріупольщині тісно пов’язана з сільськогосподарським виробництвом, працею та обрядами дорослих, з навколишнім побутом і природою. Збираючи гриби, ягоди, допомагаючи дорослим у сільськогосподарській роботі, діти співають короткі пісеньки для полегшення та урізноманітнення праці. Для прикладу наведемо два різномовні варіанти (український та російський) однієї пісні з сусідніх селищ Донецької області – Розовки та Павлополя:

Нивка, нивка,	Нивка, нивка,
Ярова жнивка,	Яровая жнивка,
Уроди пшеничку,	Собери пшеничку,
Горох та парничку	Горох, чечвичку
На полі снопами,	На поле снопами,
У хаті блинами.	В доме пирогами.

У цих варіантах подібна складочислова будова та мажорний наспів у руслі російської фольклорної традиції.

Осмыслити життєві явища, освоїти навколишнє середовище дітям не можна без ігор та пісень.

Навіть у межах фольклорної традиції Приазов’я в дитячому фольклорі спостерігаються певні регіональні відміннос-

ті. На півдні Донбасу співають заклички дощу, сонцю, веселці, а на півночі – заклички сонцю, хмарам, щоб пішли, вітрам.

Практика фольклорних експедицій у Маріупольському Приазов’ї показала, що в селах з високо розвинутими співочими традиціями діти більш музикальні, і в ранньому дитинстві їхній інтонаційно-поспівочний словник більш широкий та різноманітний порівняно з дітьми, які ростуть у менш співучому середовищі. Дитячий репертуар також значно залежить від того, наскільки активно в тій або іншій місцевості побутує традиційний спів серед дорослих. Від дня народження дитина потрапляє в певне музичне середовище, в якому через колискові пісні, ігрові та забавлянки, через побутовий пісенний фольклор виховується музикальний слух і смак дитини, формується її музичне мислення. Бабусі, які виховують онуків, та “сільські няні” свідчать про те, що репертуар, на якому виховуються селянські діти, дуже широкий і включає в себе не лише пісні дитячого фольклору.

Жодна подія в родині та в селі не відбувається без участі дітей, як цього вимагають обставини життя та народна педагогіка. Діти або безпосередньо беруть участь у події, або спостерігають збоку. Незалежно від форми участі йде процес фіксації в пам’яті, підсвідомості почутих фольклорних творів, оцінка події. Наприклад, у прилеглих до Маріуполя селах (за даними фольклорних експедицій кафедри музикознавства ПДТУ) зафіксовано обряд розговляння (поминальний день). Цього дня жителі сіл збираються зранку на кладовищі, а потім ідуть на узбережжя річки або моря, на лісові галявини. Вони сидять спочатку окремими групами, поминають померлих, співають місцевих пісень, а росіяни, які тут мешкають, інколи водять хоровади. Так було до 20-х років. У росіян це свято називали “Розгари” (від “розговлятися”). Діти в ньому не брали участі, але із зацікавленням спостерігали за розвитком подій, адже пісні до цього обряду були записані саме від дітей.

Спостереження показали, що в тих селах Маріупольщини, де побутують календарно-землеробські обряди, у дитячому репертуарі також значне місце займають календарні сільськогосподарські пісні. Для прикладу наведемо календарно-обрядові пісні, які на півдні України найчастіше виконуються дітьми: російські трійця та купальська від переселенців з Смоленської області та українська купальська з с. Орловське, запис 1999 р.

Скоро, скоро Троица,
Земля листом покроеся.
Скоро листья опадут,
За грибами в лес пойдут.

* * *

– Купала, купала,	– Купалочка!
Где ты летовала?	Де твоя дочка?
– Летовала я в лесочке	– У Івана.
Под калиновым кусточком.	– Як її звуть?
Под калиновым кусточком	– Дівка Уляна.
И под синеньким платочком.	– Де живе?
	– В садочку.
	– Що носить?
	– Сорочку.
	– Сорочка яка?
	– Красива й м'яка.

Багато творів календарно-обрядового фольклору перейшло в дитячий репертуар і побутують тепер як дитячі пісні. Це весняні ігри “Льон”, “Заїнька”, “Мак”, “Коструб”, ігри, що виконуються на масляну. За спостереженням Г. С. Виноградова, “з тих численних обрядів і ігор, обрядових дій, які діти бачили і чули у виконанні дорослих, ними засвоювались, а потім передавалось з покоління в покоління лише те, що органічно відповідало їхнім запитам, те, що за формою і змістом було близьке їхньому розумінню, зацікавленню та смакам. Такі поширені у дітей заклички сонцю, веселці, дощу, морозенку та ін. пов'язані корінням з обрядовими піснями язичницьких часів”¹.

Ой ну, люлі-люлі,	Ой люлі-люлі,
Прилетіли гупі	Налетіли гупі,
Та й сіли на люлі.	Сіли на колісці
Стали думати-гадати,	В червоному намисті.
Що дитині дарувати.	Стали думати і гадати,
Подаруй-мо соньки-дрімки,	Чим дитину годувати,
Соньки-дрімки в головоньки,	Чи вареничком,
А ростоньки у костоньки,	Чи вареннячком,
Здоров'ячко у сердечко,	Чи кутицею,
А розум у головоньку,	Чи ситицею,
Щоби спало, щастя мало,	Чи кашкою,
Щоби росло й не боліло,	Чи борщем,
Щоб матінки не доіло.	Чи по ж... деркачем?
(Колискова, зап. 1987 р.	(Вар. Зап. 1980 р.
в с. Калинівка.)	від Богданової С. Я.)

Перехід творів календарно-обрядового фольклору в дитячий репертуар супроводжується певними видозмінами в текстовій та музичній сферах, пов'язаними з особливостями дитячої вікової психології, можливостями звуковідтворення тощо. Зіставлення подібних календарно-обрядових пісень у виконанні дорослих та дітей показує, що в записах від дітей спостерігаються скорочення текстів, пропуски окремих слів, заміна складних словосполучень на простіші, зосередженість на дії. Мелодії в дитячому виконанні лаконічніші, більш вузького амбітуса, посилюється роль декламаційних інтонацій, близьких до розмовних, переважають низхідні інтонації. Ці особливості притаманні дитячому пісенному фольклору взагалі, і приазовському зокрема.

Незважаючи на порівняно обмежені художньо-естетичні вимоги та виконавські можливості дітей-виконавців, твори дитячого фольклору Приазов'я привертають увагу своєрідністю музично-поетичних образів, яскравістю звучання, емоційним наповненням. Вони потребують пильної уваги дослідників для вивчення в контексті багатонаціонального складу населення регіону. Регіональні особливості Маріупольського Приазов'я ускладнюють роботу науковця-дослідника, фольклориста, особливо у сфері дитячої народної творчості, але водночас роблять її цікавою і захоплюючою.

На закінчення наведемо ще кілька найцікавіших зразків дитячого фольклору з Маріупольщини.

Прийди, котку-рябку,	Якщо прийде осінь –
Та скопай нам грядку,	Хліб в комору зносим.
Малу, невеличку,	Приходь із ливнем,
Як із рукавичку.	Із житом сильним,
Ми посієм маку	Із льоном високим,
Іще пастернаку,	Із колодязем глибоким,
Та насадим квіточок –	Із соняшним насінням
Забавляти діточок,	Та глибоким корінням,
Бо в нас діти маленькі –	З гарною пшеницею,
Гуляти раденькі.	З ярою пашницею.
(Колискова, зап. 2000 р.	(Дитяча осіння, зап. 1993 р.
в Маріуполі.)	в Маріуполі.)

¹ Іваницький А. Українська народна музична творчість. – К., 1990. – С. 213.

² Див. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки / Упор., прим. Г. В. Довженко, нотний матеріал підготувала К. М. Луганська. – К.: Наукова думка, 1984. – С. 255–266.

³ Харків: Типографія губернського Правління, 1897.

⁴ Русское народное детское музыкальное творчество. – М.: Советский композитор, 1988.

⁵ Виноградов Г. С. Народная педагогика. – Иркутск, 1926. – С. 29.